

Niz psiho-socijalnih i socijalno-psiholoških fenomena u našem društvu, koji upojedinjuju i realiziraju socijalizam uopće, iniciraju potrebu za jednom marksističkom, kritičkom teorijom subjekta, »sada i ovdje«.

Blaženka Despot

Grupa autora

TIPOLOGIJA RURALNIH SREDINA U JUGOSLAVIJI

(Zbornik teorijskih i metodoloških radova)

Zagreb, Beograd, Ljubljana, Skopje, 1972.

Već nekoliko godina grupa istraživača iz nekoliko jugoslavenskih centara radi na projektu *Tipologija ruralnih sredina u Jugoslaviji*, čiji prvi rezultat imamo objavljen u obliku knjige pod istim naslovom. Smisao projekta jest u osvetljavanju opsega i pravca promjena u ruralnim sredinama u Jugoslaviji, promjena što ih iz literature poznamo kao fenomen pod nazivima: promjene u socijalnoj i ekonomskoj strukturi, deagrarizacija, socijalizacija, feminizacija, senilizacija, urbanizacija i sl. Ove ciljeve, ističu autori projekta, treba svestrano, interdisciplinarno i kvalitetno analitički i sintetički osvijetliti i proučiti. Prvi korak je ii učinjen, što dokazuje ne samo ozbiljnost naučnog pristupa istraživača, nego i interes i usmjerenost jugoslavenske sociologije na aktualne probleme jugoslavenskog društva i nastojanje da se uoče neke identičnosti njegovog razvitka s razvitkom drugih društava, ali istovremeno i posebnosti vlastitog razvitka.

Odmah na početku ovog osvrta treba istaknuti smjelost autora i institucija koje su nosioci projekta, da na sebe preuzmu naučnu obavezu kao što je ova. To su četiri organizacije: Centar za sociologiju sela Instituta za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu — Zagreb, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja — Beograd, Institut za sociologiju in filozofiju pri Univerzi v Ljubljani i Institut za sociološki i političkoppravni istraživanja — Skopje. Posebice je za pohvalu prva od spomenutih institucija, koja je do sada permanentno pratila pojave u našem selu i publicirala postignute rezultate.

Publikaciju *Tipologija ruralnih sredina u Jugoslaviji* pripremili su: Stipe Šuvar, Vlado Puljiz, Cvetko Kostić, Rada Boreli, Matija Golob, Stefan Kostovski, Milan Župančić, Ruža First-Dilić, Denko Denkovski, Svetozar Livada, Petar Marković i Ivan Magdalenić.

Knjiga ima teorijsko-metodološki karakter. Problemi tipolojske metode u sociologiji, sistematski se analiziraju, zatim konkretni primjeri njezine primjene u svijetu i u jugoslavenskoj sociološkoj praksi, da bi se konačno izložila zamišljena i konkretizirana tipolojska metoda koja se ima primijeniti u istraživanju što ga priprema spomenuta grupa. Ovakav postupak odaje smjelost autora da izlože i ponude vlastiti pristup istraživanju naučnoj javnosti na ocjenu. Neka nam bude dozvoljeno primijetiti da su takvi postupci istraživača, da prije realizacije istraživanja prihvate sugestije, kritike i ocjene javnosti o budućem radu, vrlo smjeli i pohvalni, a i u skladu s principom javnosti naučnog rada i etike istraživača, ali da su, na žalost, u našoj praksi vrlo rijetki. Za naučna istraživanja se danas u svijetu, a i u Jugoslaviji, troše velika sredstva društvene zajednice, a rezultate i dostignuća tih istraživanja javnost vrlo često nikada ni ne sazna. Ima ne samo istraživača nego i organizacija koje se bave naučno-istraživačkim radom kojega čitalac ne može na ovakav način upoznati. Nauka i naučni radnici ne smiju se ponašati po principu tajne, jer je to princip birokratskog ponašanja. U naučnom radu nikakva se zatvorenost ne može opravdati niti dobiti podršku šire zajednice, a ni puni status naučnog rada. *Tipologija ruralnih sredina u Jugoslaviji* je dokaz da se može raditi i drugačije, pa već i zbog toga zaslužuje pohvalu.

Ovaj zbornik sadrži pet poglavlja s Dilić. Oni navode logičke i teorijske zahvalnosti. Prvo poglavlje nosi naslov »Tipolojska metoda u sociologiji«, a napisali su ga Milan Župančić i Ruža First-Dilić. Oni navode logičke i teorijske zadržaje koji se postavljaju pred sociologa u stvaranju klasifikacija i u konstruiranju pojedinih tipova, oslanjajući se na McKinneya, čija se orijentacija u suštini podudara s Weberovim idealnim tipovima. Kod obojice navedenih teoretičara suština »tipa« jeste u namjernosti njegovog konstruiranja kao pojmovnog obrasca u sociološkoj eksploataciji.

Stvaranje, odnosno konstruiranje tipova ima pet faza, koje u suštini predstavljaju kombinaciju sociološke imaginacije i primjene komparativne metode. Konstruiranje tipova ima više različitih dimenzija, od kojih se navode slijedeći polariteti odnosa: idealno — empirijsko, opće — specifično, idealno — historijsko, bezvremensko — vremensko, univerzalno — lokalno i generalizirajuće — individualizirajuće, kao skica za moguću »tipologiju tipova«. Govoreći o funkcijama tipova, autori ovog poglavlja objašnjavaju njihovo heurističko značenje u smislu (a) ukazivanja na konkretne faktore društvenih fenomena i uočavanja njihovih tipičnosti, (b) konstruiranja pojedinih tipova ovisno o nivou apstrakcije, (c) relevantnih odstupanja kao osnove za hipotetske okvire i (d) predviđanja kretanja pojmova.

Osvrnuvši se na dosadašnja razmatranja o ovoj metodi u historiji sociološke i filozofske misli, autori navode sve značajnije primjere konstruiranih tipologija, spominjujući najprije dihotomne, a zatim kontinuirane tipologije. U prvoj skupini riječ je o tipologijama Spencera, Daarkheima Tönniesa, Redfielda, Zimmermana, Cooleya, Sorokina, Persons, Webera, Mertona itd, a u drugoj se navode dva najznačajnija imena — Goldschmidt i Lenski. Na kraju poglavlja autori zaključuju da je sociološka tipologija kao komparativna metoda nužno vezana za određenu vremensku dimenziju, tj. da je evolucionistička (historijska), jer nastoji u sukcesivnom slijedu izlučiti pojedine etape društvenog razvoja i njegove oblike društvenosti.

Drugo poglavlje, »Inozemna tipologijska proučavanja sela«, pripremili su Vlado Puljiz, Ruža First-Dilić, Matija Golob i Denko Denkovski. Ovo je poglavlje zapravo prenošenje iskustava tipološkog proučavanja sela u zemljama čije rezultate naša naučna javnost može najbolje pratiti, a to su istovremeno i zemlje koje imaju izvjesnu tradiciju u takvim studijama. Radi se o Francuskoj, USA, Njemačkoj i Poljskoj.

Odmah na početku poglavlja konstatira se da su teorijski pristupi veoma različiti, kako u određivanju osnovnog elementa u odnosu na koji se vrši tipologiziranje i izbor jedinica analize, tako i u pogledu indikatora za stvaranje tipova i da tu postoje još mnoge teorijske dileme, ali one u suštini predstavljaju »napredak u upoznavanju seoske stvarnosti u svoj njezinoj složenosti«. Bu-

dući da u svijetu postoje značajne razlike u ruralnim sredinama, to je nemoguće stvoriti jedinstvene klasifikacijske okvire za konkretne primjene, tim više što se u svim fundamentalnim istraživanjima (kao što će biti i jugoslavenska tipologija ruralnih sredina) nužno mora uzimati u obzir i dinamička komponenta, a ne samo presjek društvenog stanja. U ovom poglavlju je pokazano kako su dileme u konkretnoj primjeni tipološke metode razriješene u istraživanjima što su provedena u spomenutim zemljama.

Treće poglavlje, »Sociološka i srodna proučavanja sela u našoj zemlji s posebnim osvrtom na tipološke elemente« (autori su Svetozar Livada, Cvetko Kostić, Rada Boreli, Matija Golob i Stefan Kostovski) predstavlja analizu dviju skupina osnovnih problema. Jedno su metodološka pitanja, odnosno problemi instrumentarija u dosadašnjim istraživanjima sela, a drugo su aanalize ispitivanja seoskih sredina u pojedinim našim republikama, što zapravo predstavlja »uvid u nasljeđe naše ruralne sociologije«. Ovdje smatramo potrebnim reći da bi svjetsku javnost trebalo bolje informirati o našim istraživanjima Balkanskog poluotoka, koja su inače u svijetu cijenjena, ali slabo poznata, iako u mnogo čemu predstavljaju klasičnu antropološku i sociološku literaturu i svjetske sociologije. Možda je sada najbolji trenutak za to. Teško je reći koji bi bio najbolji način, ali mislimo da bi trebalo razmisliti o izdavanju hrestomatije domaćih klasika ruralne sociologije na nekom od svjetskih jezika, kao što je to nedavno učinjeno s pregledom suvremene problematike jugoslavenskog sela u publikaciji »The Yugoslav Village«, (posebno izdanju časopisa »Sociologija sela«). Možda bi ovo prošireno poglavlje bilo koliko-toliko pogodno za jedan takav poduhvat, ali to prelazi mogućnosti jedne grupe entuzijasta i tu je neophodno angažiranje Jugoslavenskog udruženja za sociologiju i sveučilišnih centara u Jugoslaviji

Pišući o dosadašnjim instrumentima o proučavanju sela i seoskih sredina, autori ovog poglavlja konstatiraju da su ona uglavnom deskriptivnog karaktera i da su veoma rijetki pokušaji klasifikacije koja bi mogla poslužiti za izradu samoga projekta. Zato se čitaocu postavlja pitanje zašto je popis instrumentarija uopće naveden u ovoj publikaciji. Odgovor je jasan, i ne treba mu mnogo

komentara, a sadržan je u samome karakteru ove publikacije. Ona nije naprosto samo izvještaj o mnogobrojnim dilemama i informacija o istraživanju koje se ima poduzeti, već je to i prilično dobra zamjena za jedan udžbenik, odnosno priručnik koji mogu koristiti i studenti za upoznavanje spomenutih problema i svijetskoj i u našoj ruralnoj prošlosti. Autori objavljujući *Tipologiju* imali su vjerojatno i to na umu.

U ovom poglavlju posebno se navode doprinosi sociološkom proučavanju sela u Jugoslaviji od strane Vuka Stefanovića Karadžića, Baltazara Bogišića, Jovana Cvijića, Antuna Radića, Sretena Vukosavljevića i Antona Melika, kao i novija istraživanja jugoslavenskog sela što su ih proveli Cvetko Kostić, Petar Marković i drugi suvremeni autori. Dosađajni postignuti rezultati promatrani su s aspekta doprinosa samom projektu tipologije jugoslavenskih ruralnih sredina.

Iako broj stranica pojedinih osvrtane govori mnogo o vrijednosti građe, valja spomenuti da su opusi posvećeni proučavanju sela u pojedinim republikama neujednačeni. Tako se novija proučavanja sela u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, Srbiji i Crnoj Gori prikazuju na samo stranicu i pol, dok su proučavanja makedonskog sela opisana na šest stranica, iz čega čitalac može steći pogrešan dojam o broju i kvaliteti istraživanja provedenih u pojedinim sredinama.

Četvrto poglavlje napisao je Stipe Šušvar, a ono nosi naslov »Tipologijska metoda u našem istraživanju«. Tu je prezentirana idejna koncepcija projekta. Dva su osnovna neposredna zadatka koja se imaju realizirati projektom. Jedan je stvaranje dugotrajno primjenljive metodologije za istraživanja jugoslavenskog sela, a drugi — neposredno otkrivanje spoznaja na kojima šira društvena zajednica može zasnivati svoju politiku prema selu. Realizacija ovako zamišljenog projekta nemoguća je, po mišljenju njegovih autora, bez reprezentativnih monografija i korištenja većih i manjih anketa kao i statističkih podataka koji bi omogućili ne samo uvid u presjek struktura nego i njihovh dosadašnji razvitak, kao i procjene daljnjih tendencija. U idejnoj skici projekta predviđa se upotreba mnoštva dinamičkih indikatora, što bi omogućilo »d ase raznolikost seoskih sredina »prilagodi« potrebnama validne sociološke komparaci-

je i sinteze«, što praktički znači klasiifikaciju postojeće i sakupljene građe i stvaranje tipološke ljestvice i određenih tipova ruralnih sredina. To je moguće stvaranjem osnovnih tipova ruralnih sredina i podtipova na kontinuiranoj ljestvici indikatora.

Osnovna jedinica istraživanja bit će »homogena ruralna zona«, odnosno jedno ili čitava skupina sela. Budući da je nemoguće da se tipološki pristup zadrži samo na jednoj razini istraživanja, nego mora akceptirati različite nivoe i socijalne determinacijske sisteme, predviđa se i upotreba kompleksnih statističkih i drugih metodoloških postupaka i analiza i na nivou općina.

Opasnost koja se krije u tako idealno zamišljenom istraživanju jest u tome da se zbog »tehničkih razloga« (a to su kod nas zapravo financijski problemi) suzi opseg i dubina istraživanja, što bi bila neprocjenljiva šteta, jer bi rezultati i dostignuća ovog projekta — dosljedno realiziranog — predstavljala uzdizanje jugoslavenskog proučavanja ruralnih sredina na svjetski nivo, a ovo ograničenje moglo bi biti odgovor ako se stvori tipologija bez sadržaja, ili neprimjenljivi klišeji koji nikome ne mogu služiti. Teorijske konzekvence su osnova od koje treba polaziti u društvenom tretiranju i valoriziranju ovoga poduhvata.

Peto poglavlje ove publikacije je popis odabrane literature, koji sadrži 144 bibliografske jedinice domaćih i stranih djela.

Poseban dodatak predstavlja nekoliko priloga metodološke naravi. U prvome Petar Marković iznosi idejnu skicu ruralnog atlasa Jugoslavije, koji bi sadržavao prikaz najznačajnijih obilježja poljoprivrede i sela. On navodi i konkretne prijedloge kartograma. Drugi prilog razmatra mogućnosti korištenja rezultata poslijeratnih popisa stanovništva u realizaciji ovog projekta, i komparativno analizira metodologiju i sadržaj tih popisa. Ovaj prilog napisao je Ivan Magdalenić. Konačno, treći prilog čine radne verzije dvaju upitnika koji će se koristiti u istraživanju: Upitnik za selo i List za domaćinstvo.

U zaključku možemo reći da prvi rezultat rada na projektu *Tipologija ruralnih sredina u Jugoslaviji*, a to je ova publikacija, ima daleko šire značenje nego što sam projekt predviđa, jer se ona — kako smo već spomenuli — može koristiti i kao priručnik o tipologijskoj metodi u sociologiji uopće i kao

nformacija o dosadašnjim rezultatima naše ruralne sociologije.

»Biblioteka sociologije sela« u izdanju Centra za sociologiju sela Instituta za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu, označila je — Šuwarevom knjigom »Od zaseoka do megalopopisa« i

ovom »Tipologijom...« — dobar početak u objavljivanju značajnih radova iz područja ruralne sociologije i nesumnjivo će biti zabilježena i u inozemnoj sociološkoj literaturi.

Ivan Cifrić